

Y Sgrym: Cyfiawnder a Chyfrifoldeb

Carwyn Jones a Neil Hennessy

Ysgol Chwaraeon a Gwyddorau Iechyd Caerdydd, Prifysgol Metropolitan Caerdydd

Crynodeb: Pwrpas yr erthygl hon yw dadlau bod rheolau sgrym Rygbi'r Undeb yn wallus. Mae annhegwch yn anorfod wrth geisio dehongli a gweithredu'r rheolau hyn. Gan fod y sgrym yn ddigwyddiad cydweithredol a chystadleuol sy'n gofyn am ystod o sgiliau a thechnegau cymhleth, mae'n amhosibl i ddyfarnwr benderfynu yn ddibynadwy pwy sydd yn gyfrifol am droseddu. O ganlyniad, mae chwaraewyr yn aml yn cael eu cosbi yn annheg. Gall y gosb fod yn dyngedfennol i ganlyniad y gêm. Nid y chwaraewyr a gosbwyd a achosodd y drosedd o reidrwydd, ac felly nid ydynt yn foesebol gyfrifol amdani. O dan rai amgylchiadau ni allant wrthsefyll y grymoedd sy'n gweithredu arnynt. Er mwyn datrys y sefyllfa rhaid ceisio cadw cydbwysedd rhwng gwella tegwch a thanseilio rhinweddau adloniadol y gêm.

Allweddeiriau: Rygbi, sgrym, dyfarnwr, chwaraeon, moeseg, teilyngdod, tegwch, braint epistemolegol, awdurdod ontolegol, trosedd, rheolau.

The Scrum: Justice and Responsibility

Abstract: *In this article we argue that the current laws of the scrum in Rugby Union inevitably lead to unfairness. The scrum is so biomechanically complex that it is impossible for a referee to reliably determine who deserves punishment when the scrum collapses. Consequently, undeserved penalties are inevitable. Furthermore, the players who are penalised may not be causally or morally responsible for the offence. Under certain pressures, they have no choice but to collapse. Resolving the issue is not an easy matter. There is an inevitable trade-off to be negotiated between fairness on the one hand and tradition, excitement and entertainment on the other.*

Keywords: Rugby, scrum, referee, sports, ethics, merit, fairness, epistemological privilege, ontological authority, offence, rules.

Cyflwyniad

Ers rhai blynyddoedd bellach mae'r broblem o ddyfarnu'r sgrym yn Rygbi'r Undeb yn peri gofid i chwaraewyr, i gefnogwyr, i ddyfarnwyr ac i gyrff llywodraethu'r gêm. Pwrpas y sgrym yw ailgychwyn y gêm ar ôl trosedd anfwriadol. Daw wyth chwaraewr o bob tîm at ei gilydd er mewn cystadlu am y bêl, sydd yn cael ei bwydo i mewn i'r sgrym rhwng chwaraewyr (pac) y ddau dîm. Mae cryfder, dwyster a thechneg well yn rhoi mantais i'r naill dîm neu'r llall wrth iddynt geisio gyrru'r gwrthwynebwy'r yn ôl, neu geisio rhwystro gwthiad y gwrthwynebwy'r. Gall cael sgrym gadarn a chryf fod yn fantais fawr mewn gêm gan alluogi tîm i greu gwagle er mwyn ymosod, ennill tiriogaeth neu hyd yn oed wthio'r gwrthwynebwy'r dros y llinell gais a sgorio. Yn aml, mae'r sgrym yn dymchwel neu'n chwalu o ganlyniad i'r ornest rhwng y ddau bac o flaenwyr. Os digwydd hyn, rhaid ailosod y sgrym neu gosbi'r naill dîm neu'r llall. Gall hyn arwain at gyfres o sgrymiau sy'n dymchwel neu'n chwalu wrth i'r ddau bac geisio goroesi yn yr ornest sgrymio. Mae hyn yn amharu ar lif y gêm ac yn creu rhwystredigaeth ymysg chwaraewyr, cefnogwyr a hyfforddwyr. Fel pob agwedd arall o'r gêm, y dyfarnwyr sydd â'r cyfrifoldeb dros sicrhau bod rheolau'r sgrym yn cael eu dilyn gan y chwaraewyr. Ein dadl gyntaf yn y papur hwn yw fod y sgrym ei hun yn gyfansoddiadol ddiffygiol oherwydd ar y naill law mae'n amhosibl i ddyfarnwyr gymhwyso'r rheolau yn deg ac yn gyson ac ar y llaw arall mae'n amhosibl i chwaraewyr ddilyn y rheolau yn gyson. Mae'n ddyletswydd ar y dyfarnwyr i sicrhau chwarae teg, ond hefyd mae disgwyl iddynt sicrhau bod y gêm yn llifo ac yn diddanu'r gynulleidfa. Yr ail ddadl felly yw fod y ddwy ddyletswydd yn tynnu'n groes i'w gilydd yng nghyd-destun y sgrym, ac o ganlyniad mae'n anorfod fod dyfarnwyr yn gwneud penderfyniadau anghywir. Gall y penderfyniad fod yn dyngedfennol i ganlyniad y gêm.

Haeddiant a chyfiawnder

Yn ôl Loland (2007), mae haeddiant a chyfiawnder yn seiliau hanfodol i chwaraeon. Dylai'r athletwr neu'r tîm sydd yn ennill haeddu'r fuddugoliaeth oherwydd ei fod wedi perfformio yn well na'r gwrthwynebwy'r. Hanfod chwaraeon felly yw mesur a chymharu perfformiad athletaidd gwahanol athletwyr neu dimau, gyda rheolau pob camp yn gosod fframwaith i'r gymhariaeth. Mae rhai campau yn eithaf syml eu strwythur – rasys can metr, er enghraifft, lle ceir gofynion eithaf cyfyngedig, sef rhedeg o un pwynt i'r llall (campau caeedig). I bob pwrpas, felly, cyflymder yw'r unig newidyn sydd yn cael ei fesur a'i gymharu. Fodd bynnag, mae nifer o chwaraeon, megis rygbi, hoci a phêl-droed (campau agored), yn hynod o gymhleth ac yn galw am ystod ehangach o sgiliau, technegau a thactegau ar lefel yr unigolyn a hefyd ar lefel cydweithredu. Mae'r cysyniad o berfformiad athletaidd yn fwy cymhleth mewn gemau agored ac yn cynnwys cymysgedd o elfennau megis talent, sgîl, ymdrech, lwc, strategaeth, profiad a chasgliad o rinweddau corfforol a seicolegol. Nid un newidyn yn unig sy'n cael ei ystyried, ond mae cymysgedd cywrain o elfennau'n dod at ei gilydd i geisio ymateb i'r sialens a osodwyd gan fframwaith rheolau'r gêm (Jones a Howe 2005). Gan fod ystod

ehangach o newidynnau yn cyfrannu at well perfformiad athletaidd mewn gemau agored, mae gofyn i gystadleuwyr feddu ar amrywiaeth eang o sgiliau, technegau a thactegau. Mewn campau agored, mae potensial sylweddol i newidynnau tu hwnt i berfformiad y chwaraewyr gyfrannu, weithiau'n dyngedfennol, at ganlyniad yr ornest. Gall newid yn y tywydd, anlwc, anaf ac amryw o ffactorau eraill effeithio ar y canlyniad. Ond y ffactor mwyaf dylanwadol a rhwystredig yn aml yw camgymeriadau dyfarnwyr wrth geisio cymhwyso'r rheolau. Gall penderfyniad anghywir gan ddyfarnwr i gosbi'r naill dîm neu'r llall arwain yn uniongyrchol at fuddugoliaeth neu golled anhaeddiannol. Mae rhai yn ddigon hen i gofio'r ornest bêl-droed bwysig rhwng Cymru a'r Alban yn 1978. Yn y gêm honno penderfynodd y dyfarnwr mai un o chwaraewyr Cymru oedd wedi taro'r bêl â'i law yn y blwch cosbi a rhoi cic o'r smotyn i'r Alban. Ond Joe Jordan, un o chwaraewyr yr Alban, oedd wedi llawio'r bêl, ac o ganlyniad i gamgymeriad y dyfarnwr sgoriodd yr Alban gôl anhaeddiannol. Aethant ymlaen i ennill y gêm dyngedfennol honno.

Mewn gemau syml, mae dilyn y rheolau yn ddigon i sicrhau tegwch. Felly, os yw'r rheolau yn glir, mae eu dilyn a gweithredu'n deg yn syml. Gellir gweld yn glir a yw gweithred chwaraewr yn cyd-fynd â'r rheolau ai peidio. Mewn gemau cymhleth megis rygbi, fodd bynnag, mae cryn anghytuno ynglŷn â sut y caiff y rheolau eu cymhwyso ar y cae gan y dyfarnwyr. Pan gafodd Sam Warburton, capten tîm rygbi Cymru, ei yrru o'r cae yng Nghwpan Rygbi'r Byd 2011 am dacl beryglus, roedd anghytuno brwd ynghylch a oedd y dyfarnwr wedi gwneud y penderfyniad cywir. Cred nifer i'r dyfarnwr roi mantais annheg i Ffrainc o ganlyniad i'r penderfyniad. Roedd cyfle Cymru i gyrraedd rownd derfynol cystadleuaeth Cwpan y Byd wedi ei golli. Os yw'r dyfarnwr yn gwneud camgymeriad sydd yn arwain at fantais neu fuddugoliaeth, credwn yn reddfod nad yw'r fantais na'r fuddugoliaeth yn haeddiannol nac yn deg gan nad yw'n seiliedig ar berfformiad y chwaraewyr. Gall dilynwyr unrhyw gamp restru nifer o esiamplau lle mae'r dyfarnwr wedi gwneud camgymeriad difrifol.

Oherwydd y gall penderfyniadau'r dyfarnwr, yn enwedig mewn campau cymhleth fel pêl-droed, hoci a rygbi, fod yn dyngedfennol, mae cyfrifoldeb a phwysau sylweddol arno neu arni i wneud y penderfyniad cywir a theg. Mae'r pwysau hyn yn cynyddu gyda lefel a phwysigrwydd y gêm. Er enghraifft, rhaid i ddyfarnwr ar y lefel uchaf wrthsefyll barn deugain mil o gefnogwyr unllwygeidiog sy'n ceisio dylanwadu ar y penderfyniad. Mae swyddogaeth dyfarnwr yn un arbenigol a bellach yn un broffesiynol ar y lefel uchaf mewn nifer o gampau, megis rygbi. Mae disgwyl i ddyfarnwyr fod yn gymwys a meddu ar safon uchel o wybodaeth, ffitrwydd a phrofiad.

Y sgrym

Mae Rygbi'r Undeb yn gêm gymhleth sy'n cynnwys nifer o reolau (a elwir yn '*laws*' yn Saesneg). Ceir cyfres o reolau'n ymwneud â'r sgrym, sy'n elfen sylfaenol, nodweddiadol o Rygbi'r Undeb. Mae'r sgrym a'r rheolau sy'n gysylltiedig â'r symudiad wedi esblygu dros y blynyddoedd ac erbyn hyn mae gofyn i chwaraewyr gydymffurfio â gofynion technegol iawn, er enghraifft, Rheol 20.3 (c) Rygbi'r Undeb:

Binding by loose head props. A loose head prop must bind on the opposing tight head prop by placing the left arm inside the right arm of the tight head and gripping the tight head prop's jersey on the back or side. The loose head prop must not grip the chest, arm, sleeve or collar of the opposition tight head prop. The loose head prop must not exert any downward pressure. (World Rugby 2015: t. 141)

Rhaid i ddyfarnwr geisio cymhwyso'r rheolau hyn ac os yw'n tybio bod y prop pen rhydd yn torri'r rheol hon, mae'n ei gosbi drwy ddyfarnu cic gosb i'r gwrthwynebwyr.

Un o nifer o reolau'r sgrym yw Rheol 20.3 ond gallwn amlygu'n gyffredinol y tensiwn ymarferol ac athronyddol sydd gennym mewn golwg drwy ganolbwyntio ar y rheol hon. Mae'r rheol yn disgrifio'r hyn y mae'n rhaid i'r chwaraewyr ei wneud ac yn amlinellu'r gosb am fethu gwneud hynny. Mae rhai rheolau yn fwy cymhleth nag eraill ond yn ddiethriad mae angen rhywun i'w dehongli a'u gorfodi. Yn ôl Peters (1981: t. 37), nid yw rheolau ynddynt eu hunain yn dynodi sut a phryd y dylid eu gweithredu, felly rhaid i'r reolau hynny gael eu dehongli. Ar y lefel broffesiynol, mae dyfarnwyr profiadol, medrus ac annibynnol yn gyfrifol am ddehongli a gweithredu'r rheolau. Yn Rygbi'r Undeb ar y lefel uchaf ceir pedwar swyddog. Y dyfarnwr sydd yn dilyn y chwarae ar y cae ac sy'n bennaf cyfrifol am reoli'r gêm. Mae dau ddyfarnwr cynorthwyol ar ochr y cae ac maent hwy yn gyfrifol am elfennau penodol megis dynodi a yw'r bêl wedi croesi'r ystlys ai peidio. Dros y blynyddoedd mae cyfrifoldebau'r dyfarnwyr cynorthwyol (a elwid gynt yn 'llumanwyr') wedi cynyddu, a bellach mae disgwyl iddynt helpu'r dyfarnwr i reoli'r gêm. Yn olaf, mae'r pedwerydd dyfarnwr neu'r dyfarnwr teledu yn gwylio'r gêm ar y teledu. Os yw'r dyfarnwr ar y cae yn ansicr o benderfyniad, fel arfer yn ymwneud â sgorio neu chwarae brwnt, mae hawl ganddo i ofyn am help gan y dyfarnwr teledu. Os tybiwn fod y rheolau yn gyfiawn a theg, nod y dyfarnwr yw sicrhau, cyn belled ag y bo modd, eu bod yn cael eu dehongli a'u gweithredu'n gywir ac yn ddiuedd. Credwn fod nifer o broblemau ymarferol ac egwyddorol yn codi wrth geisio dehongli a chymhwyso'r rheol benodol hon, yn ogystal â nifer o reolau eraill sy'n ymwneud â'r sgrym, yn ddiuedd.

Swyddogaeth y dyfarnwr

Cyn delio'n uniongyrchol â'r rheol uchod, gadewch i ni gyflwyno fframwaith cysyniadol fydd yn helpu ein dadl. Mae Collins (2010) yn cyflwyno dau gysyniad athronyddol gwerthfawr sy'n cwmpasu swyddogaeth y dyfarnwr.

Yn gyntaf, 'awdurdod ontolegol' (Collins 2010: 136).

Mae gan y dyfarnwr awdurdod i greu realiti drwy ei benderfyniadau, ac mae digwyddiad megis camsefyll, tacl uchel neu glymu anghyfreithlon, hynny yw, trosedd, yn dod i fodolaeth o ganlyniad i benderfyniad y dyfarnwr. Mae'r cysyniad hwn wedi'i ymgorffori yn ffurfiol yn rheolau'r gêm rygbi. Yn ôl rheol 6.A.4 (a) y dyfarnwr yw unig farnwr y ffeithiau a gweithredu'r

rheolau yn ystod y gêm (*The referee is the sole judge of fact and of Law during a match*, World Rugby 2015: t. 49). Os yw'r dyfarnwr yn penderfynu bod trosedd wedi digwydd, neu heb ddigwydd, ni newidir canlyniad yr ornest, waeth pa dystiolaeth i'r gwrthwyneb a ddaw i law yn ddiweddarach. Ceir enghraifft gofiadwy o hyn o'r gêm rygbi rhwng Cymru a Seland Newydd ym Mharc yr Arfau ym 1978. Collodd Cymru'r gêm o un pwynt ar ôl i'r Crysau Duon sgorio cic gosb yn y munudau olaf. Rhoddwyd y gic gosb o ganlyniad i drosedd honedig gan dîm Cymru yn y llinell. Roedd y dyfarnwr yn credu bod chwaraewyr Cymru wedi gwthio'u gwrthwynebwyr allan o'r lein yn fwriadol (gan dorri rheol). Roedd y lluniau teledu, fodd bynnag, yn dangos yn glir fod chwaraewyr y Crysau Duon wedi twyllo'r dyfarnwr drwy esgus gael eu gwthio. Yn anffodus, dim ond y dyfarnwr oedd â'r 'awdurdod ontolegol' i 'ddiffinio' y digwyddiad, a'i benderfyniad oedd fod Cymru wedi troseddu. Seland Newydd enillodd y gêm er gwaethaf eu twyll. Hyd yn hyn, ni wyddom am unrhyw ganlyniad gêm rygbi sydd wedi ei newid o ganlyniad i dystiolaeth amlwg fod twyll neu gamgymeriad wedi digwydd. Y pwynt pwysig yw fod awdurdod (y dyfarnwr, fel arfer) yn penderfynu a yw cyfres o symudiadau corfforol, V W X (y prop pen tyn yn gweithredu pwysau tuag i lawr), yn gymwys i dderbyn y disgrifiad Y (y drosedd o ddymchwel y sgrym) yn ôl rheol Z (Rheol 20.3 c) ai peidio.

Yn ail, 'braint epistemolegol' (Collins 2010: 136).

Mae dyfarnwr yn haeddu (er bod yr haeddiant hwn, fel y gwelwn isod, o dan fygythiad cynyddol) ei 'awdurdod ontolegol' yn rhannol oherwydd ei 'frait epistemolegol'. Priodwedd sy'n golygu mai'r deiliad (dyfarnwr) yw'r un mwyaf gwybodus yw 'braint epistemolegol'. Y dyfarnwr yw'r person mwyaf tebygol o *weld* digwyddiad a *gweithredu*'r rheolau'n gywir. Credir bod tair ffynhonnell i'r 'frait' hon. Yn draddodiadol, y dyfarnwr oedd yn y safle gorau i *weld* beth oedd yn digwydd. Mae dyfarnwyr fel arfer yn agosach at y chwarae na neb arall annibynnol ac felly mewn safle gwell i *weld* y digwyddiad. Yn ail, mae gan y dyfarnwr sgiliau arbennig. Mae ganddo gymwysterau penodol a phrofiad sydd yn ei alluogi i weithredu'r rheolau'n gywir yng nghyd-destun unrhyw ddigwyddiad. Yn olaf, mae'r dyfarnwr yn annibynnol ac yn ddiuedd.

Yn ddelfrydol, bydd gan ddeiliaid 'awdurdod ontolegol' (dyfarnwyr) 'frait epistemolegol' unigryw. Yn anffodus, fel y gwelwom yn yr enghraifft uchod (ac ym mhob gêm rygbi a chwaraewyd erioed), ceir adegau lle nad oes gan ddeiliaid yr 'awdurdod ontolegol' mo'r 'frait epistemolegol' angenrheidiol. Nid oedd y dyfarnwr yn y lle gorau i *weld* p'un ai Cymru neu Seland Newydd oedd yn troseddu. Yn anffodus, mae camgymeriadau o'r fath yn rhan annatod o chwaraeon, gyda nifer o benderfyniadau dadleuol ym mhob gêm; yn wir, cred rhai fod camgymeriadau o'r fath yn rhan o apêl y gêm. Nid yw pob camgymeriad yn dyngedfennol ond mae rhai'n arwain yn uniongyrchol at anghyfiawnderau amlwg a buddugoliaethau anhaeddiannol.

Mae awdurdodau'r byd chwaraeon yn cydnabod bod erydiad sylweddol wedi digwydd i 'frait epistemolegol' dyfarnwyr. Mae lluniau teledu a thechnoleg megis Hawk-Eye yn

aml yn trosglwyddo'r fraint epistemolegol, ond nid yr awdurdod ontolegol, i'r gwylwyr neu'r sylwebwyr. O ganlyniad mae nifer o gampau wedi mabwysiadu dulliau sy'n ceisio gwella'r sefyllfa. Yn Rygbi'r Undeb mae gofyn i ddyfarnwyr gyrraedd safon uchel iawn o ran eu gallu a'u perfformiad. Mae'r hawl ganddynt hefyd i adolygu'r lluniau teledu, ac yn ystod Cwpan y Byd 2015 roedd y dyfarnwyr ar y cae yn aml yn cynnal deialog â'r dyfarnwr teledu yn ystod llif y gêm. Roedd gan y dyfarnwr teledu 'frait epistemolegol' ac 'awdurdod ontolegol' ac o ganlyniad roedd llai o benderfyniadau dadleuol; er enghraifft, yn yr esiampl uchod, mater syml fyddai darganfod mai chwaraewyr y Crysau Duon oedd wedi twyllo. Yn groes i bryderon rhai pobl, nid oedd y bartneriaeth yn amharu'n ormodol ar lif y gêm. Mae tennis, criced a phêl-droed bellach wedi mabwysiadu technoleg megis Hawk-Eye er mwyn ceisio osgoi camgymeriadau drwy gynnig barn 'wyddonol' bendant a diamheuol. Defnyddir y dechnoleg i benderfynu a yw'r bêl wedi croesi'r ffin ai peidio, neu a fydd yn taro'r wiced. Heb os nac oni bai, mae'r gallu i adolygu lluniau teledu a'r deunydd o systemau megis Hawk-Eye yn osgoi nifer o gamgymeriadau ac yn dileu neu'n datrys nifer o sefyllfaoedd lle ceir anghytuno. Yn anffodus, gan fod tair ffynhonnell i 'frait epistemolegol', ni all dulliau sydd yn helpu dyfarnwyr i *weld* digwyddiad ddatrys pob anhawster.

Y sgrym, epistemoleg a methodoleg

Os yw sgrym yn dymchwel, gwaith y dyfarnwr yw penderfynu pam y digwyddodd hynny. Yn ddelfrydol, er mwyn gosod cosb, dylai'r dyfarnwr wybod pwy neu beth a achosodd i'r sgrym ddymchwel. Pan yw'r sgrym yn dymchwel neu'n chwalu, mae'r dyfarnwr yn chwilio am y canlynol:

1. y rheswm pam y dymchwelodd (mae torri Rheol 20.3 (c) yn un o nifer o achosion posibl);
2. pa chwaraewr neu chwaraewyr oedd yn gyfrifol (os yw'n berthnasol – gall sgrym ddymchwel yn ddamweiniol oherwydd cyflwr y cae);
3. a oedd y chwaraewr neu'r chwaraewyr cyfrifol yn troseddu?

Mae'r dyfarnwr ar y cae yn cael cymorth y ddau ddyfarnwr cynorthwyol wrth wneud penderfyniadau ynglŷn â'r sgrym. Yn aml, mae'r naill ddyfarnwr cynorthwyol neu'r llall yn hysbysu'r dyfarnwr am drosedd yr ochr arall i'r sgrym na all y dyfarnwr ei hun ei gweld. Felly, pan mae'r sgrym yn dymchwel, mae'r dyfarnwr a'r dyfarnwyr cynorthwyol yn gweithredu eu hawdurdod ontolegol er mwyn 'labelu', 'enwi' neu 'lunio' y digwyddiad. Mae problemau'n codi oherwydd bod 'braint epistemolegol' y dyfarnwr – a'r dyfarnwyr cynorthwyol – yn ansicr. Ni allant *weld* yn glir y gyfres o symudiadau sy'n arwain at y dymchwel. Er gwaethaf y cynnydd yn y defnydd o dechnoleg, ar hyn o bryd nid yw'n cael ei defnyddio i adolygu penderfyniadau yng nghyd-destun rheolau'r sgrym, megis Rheol 20.3 (c).

Wrth geisio meddwl am ffyrdd o wella dibynadwyedd penderfyniadau'r dyfarnwyr, rhaid ateb dau gwestiwn pwysig. Yn gyntaf, a yw'n bosibl *gwybod* a yw'r prop pen rhydd yn gweithredu pwysau tuag i lawr. Bron yn ddieithriad, bydd y dyfarnwr yn gwneud penderfyniad wedi i'r sgrym ddymchwel; os nad yw'r sgrym yn dymchwel, mae'n annhebyg o gosbi'r prop pen rhydd hyd yn oed os yw'n gweithredu pwysau tuag i lawr. Felly, mae'n ceisio penderfynu beth achos y dymchwel a chanfod y troseddwr er mwyn gosod cosb. Ond a yw'n bosibl *gwybod* a oedd y prop pen rhydd yn gweithredu pwysau tuag i lawr ac/neu ai hyn oedd *achos* y dymchwel? Mae hwn yn gwestiwn epistemolegol. Credir yn gyffredinol, ac eithrio gan rai amheuwyr, mai digwyddiad mecanyddol neu gyfres/gyfuniad o ddigwyddiadau mecanyddol yn unol â rheolau ffisegol sy'n peri i'r sgrym ddymchwel. Grymoedd neu gyfuniad o rymoedd ac adweithiau sy'n achosi i hyn ddigwydd. Rhaid cofio bod 16 o gyrff yn adweithio â'i gilydd a chydag arwyneb y cae, felly gall ystod eang o ffactorau arwain at ddymchwel y sgrym. Er gwaethaf y cymhlethdod hwn, gadewch i ni dderbyn bod rhai sgrymiau yn dymchwel o ganlyniad uniongyrchol i'r prop pen rhydd yn gweithredu pwysau tuag i lawr. Gadewch i ni hefyd dderbyn bod modd gwybod, *mewn egwyddor*, mai hwn oedd yr achos (neu wybod am ryw achos arall).

Yr ail gwestiwn pwysig sydd yn dilyn felly yw: a yw hi'n bosibl i ddyfarnwr neu gyfuniad o ddyfarnwr a dyfarnwyr cynorthwyol *ddarganfod* a oedd y prop pen rhydd wedi gweithredu pwysau tuag i lawr? Mae hwn yn gwestiwn methodolegol anodd dros ben i'w ateb, ac mae natur y sgrym yn golygu bod braint epistemolegol dyfarnwyr, a phawb arall, dan fygythiad. Mae dewis y newidyn achosol o'r casgliad o ffactorau (bwriad y chwaraewyr, cryfder, sgîl, techneg, tacteg, cyflwr y cae, tywydd, blinder ayyb) yn anodd, os nad yn amhosibl. Os nad yw'r dyfarnwr yn sicr beth achosodd i'r sgrym ddymchwel, ni ddylai gosbi'r naill dîm na'r llall. Dylai'r sgrym gael ei hailosod a dylid rhoi cynnig arall arni. Weithiau bydd y sgrym yn dymchwel eto a bydd gofyn i'r dyfarnwr wneud penderfyniad arall. Os nad yw'n sicr, dylid ailosod y sgrym. Mewn egwyddor, gall y broses hon gael ei hailadrodd yn ddi-ben-draw, un sgrym ar ôl y llall, sydd yn brofiad diflas i'r cefnogwyr. Felly, mae pwysau ar y dyfarnwr i ddod â'r rhediad i ben er mwyn i'r gêm symud yn ei blaen. O ganlyniad, mae'r dyfarnwr yn chwilio am ffactorau neu gliwiau a all ei helpu i ganfod y drosedd a'r troseddwr. Mae'r dyfarnwr weithiau'n cosbi'r tîm neu'r chwaraewr sy'n ymddangos fel petai dan bwysau yn y sgrym, heb fod yn sicr ai'r tîm neu'r chwaraewr hwnnw sydd wedi troseddu. Yn amlwg, nid yw dyfalu'n ddull dibynadwy o benderfynu ar y drosedd neu'r troseddwr, ac felly mae'n annerbyniol. Yn anffodus, dyna sydd raid i'r dyfarnwr ei wneud o dan rai amgylchiadau. Mae dyfarnwyr cynorthwyol a'r dyfarnwyr teledu yn wynebu'r un broblem.

A fyddai'n bosibl defnyddio technoleg i helpu'r dyfarnwr i gyfiawnhau ei fraint epistemolegol? Hyd yn oed petai'n bosibl defnyddio technoleg a dulliau cymhleth megis llwyfan grym, camerâu cipio-symudiadau, gwisgoedd cipio-symudiadau a chamerau thermoddelweddu ac ati mewn labordy i ddarganfod beth a achosodd i'r sgrym ddymchwel (neu'r gadwyn o ddigwyddiadau a arweiniodd at ei dymchwel), ar hyn o bryd mae'n amhosibl gwneud defnydd ymarferol o'r dulliau hyn mewn gêm rygbi fyw. Ni all technoleg ar hyn o bryd helpu i sicrhau

braint epistemolegol y dyfarnwr yn y cyd-destun hwn, yn wahanol i'r esiampl uchod lle roedd lluniau teledu yn dangos yn glir fod twyll wedi digwydd. Bydd y dyfarnwr felly'n parhau i fod yn ansicr ynglŷn ag achos y dymchwel mewn nifer o sgrymiau ac o dan bwysau i beidio â gadael i ddilyniant o sgrymiau amharu ar lif y gêm.

Y chwaraewr

Bwriad sylfaenol y naill dîm a'r llall yn y sgrym ydi ennill meddiant. Fel arfer, mae mantais gan y tîm sydd yn taflu'r bêl i mewn i'r sgrym. Gall y tîm sy'n taflu i mewn geisio cael y bêl allan o'r sgrym yn gyflym er mwyn gwneud yn fawr o'r gwagle yn y tir agored, neu gall gadw'r bêl wrth fôn y sgrym a cheisio gwthio'r sgrym tuag yn ôl i ennill tiriogaeth. Mae'r ail dacteg yn boblogaidd os yw'r sgrym yn agos at y llinell gais. Yn eu tro, mae aelodau'r tîm sydd ddim yn ei thafu i mewn hefyd yn ceisio ennill y bêl drwy wthio'r tîm arall tuag yn ôl, neu o leiaf rwystro'r tîm hwnnw rhag ennill tiriogaeth (os ydynt yn llwyddo i ennill y bêl, mae hyn 'yn erbyn y pen'). O ganlyniad, mae pob sgrym yn ansefydlog. Mae pob safle yn y sgrym, yn enwedig y rheng flaen, yn galw am chwaraewyr â sgiliau ac o gorffolaeth arbennig. Rhaid cael chwaraewyr cryf a medrus yn y rheng flaen. Ni chaniateir i unigolion dibrofiad neu rai heb yr arbenigedd angenrheidiol chwarae yn y rheng flaen oherwydd bod chwaraewyr y rheng flaen mewn perygl o gael anaf difrifol os bydd y sgrym yn dymchwel – ffactor sydd yn cynyddu'r pwysau ar ddyfarnwyr i ddyfarnu'r sgrym yn gywir.

Mae'n anochel fod unigolion a thimau, er gwaethaf eu gallu a'u hymdrech, yn cael eu cosbi'n annheg o ganlyniad i natur y sgrym ac ansicrwydd y dyfarnwr. Yn ôl Aristotle (1980), mae cosb wedi'i haeddu os yw'r derbynydd yn euog; nid yw cyflawni'r weithred yn ddigon ynddo'i hun. Er mwyn gallu dod i'r casgliad fod y troseddwr honedig yn euog, rhaid i'r weithred fod yn un wirfoddol ac mae'n rhaid bodloni dau amod. Yn gyntaf, rhaid i'r troseddwr honedig fod yn rhydd i ddewis gweithredu, neu i wrthod gweithredu. Defnyddia Aristotle enghraifft o long ar y môr. Os yw'r gwynt yn gryf, does dim modd i'r capten lywio'r llong i'r cyfeiriad a fyn. Mae grym allanol yn gorfodi'r capten i weithredu mewn ffordd benodol ac nid yw'n rhesymol beio'r capten am hyn. Felly, os yw'r weithred yn deillio o rym allanol tu hwnt i'n rheolaeth, nid ydym yn rhydd i wrthod gweithredu; nid ydym yn gyfrifol na chwaith yn haeddu cael ein cosbi.

Mae'r ail elfen yn ymwneud â bod yn ymwybodol o'r hyn yr ydym yn ei wneud. Credai Aristotle y gellid esgusodi trosedd ar sail anwybodaeth. Bron yn ddieithriad mae athletwyr sydd wedi methu prawf cyffuriau yn gwadu iddynt droseddu, nid oherwydd nad oes dewis ganddynt heblaw amlyncu rhyw sylwedd (h.y., eu bod wedi'u gorfodi), ond oherwydd eu bod wedi amlyncu sylwedd heb wybod ei fod (e.e., cyffur) wedi'i wahardd o dan reolau'r gamp. Nid ydynt yn ymwybodol eu bod wedi amlyncu'r cyffur nac felly wedi gwneud hynny o'u gwirfodd. Ond nid ar chwarae bach mae esgusodi trosedd ar delerau Aristotle. Os nad yw'r capten wedi paratoi'n ofalus ar gyfer y fordaith ac wedi ystyried rhagolygon y tywydd, mae ei weithred yn esgeulus ac felly mae o leiaf yn rhannol gyfrifol am y canlyniadau. Rhaid i'r athletwr hefyd gymryd cyfrifoldeb dros sicrhau bod unrhyw sylwedd a amlyncir ganddo

yn rhydd o unrhyw gyffur gwaharddedig. Felly, gyda'r ddwy elfen – rhyddid gweithredu ac ymwybyddiaeth – rhaid ystyried 'rhesymolrwydd', hynny yw, a oedd yr athletwr (neu gapten y llong) wedi gweithredu fel yr hyn a elwir ym maes y gyfraith yn 'ddyn rhesymol'.

Beth yw arwyddocâd syniadau Aristotle i'r sgrym? Gan fod y sgrym mor gymhleth rhaid ceisio amlygu'r pwyntiau athronyddol uchod yng nghyd-destun un enghraifft, sef Rheol 20.3 (c). A yw'n rhesymol cosbi prop pen rhydd sy'n gweithredu pwysau tuag i lawr? Gall nifer o ffactorau gyfrannu at y weithred:

1. grymoedd y sgrym yn ei orfodi i weithredu pwysau tuag i lawr – adwaith naturiol;
2. llithro;
3. mwy o gryfder a gwell techneg gan y gwrthwynebwyr;
4. techneg annheg gan y gwrthwynebwyr;
5. cyfuniad o'r uchod.

Ein dadl yw ei bod yn amhosibl o dan rai amgylchiadau i brop pen rhydd beidio â gweithredu pwysau tuag i lawr ac felly ei bod yn amhosibl iddo ddilyn y rheolau. Nid yw o reidrwydd yn troseddu, yn ôl Aristotle, oherwydd nid oes dewis ganddo. Nid rhoi pwysau tuag i lawr oedd y bwriad. Mewn rygbi, mae'r dyfarnwr yn dyfarnu ar sail 'ffeithiau'. Nid oes hawl na gofyn iddo ystyried bwriad unrhyw chwaraewr. Mae hyn yn rhannol oherwydd nad oes modd darganfod bwriad chwaraewr. Ond nid dyma'r pwynt yma. Ein gosodiad yw y gall prop pen rhydd weithredu pwysau tuag i lawr (neu ddisgyn i'r llawr – does dim modd dibynadwy o wybod i sicrwydd beth yw achos y digwyddiad) oherwydd gweithred ei wrthwynebydd. Mae amgylchiadau tu hwnt i'w reolaeth yn ei orfodi i dorri'r rheolau; does dim dewis ganddo. Mae'r ddadl yn ddilys hyd yn oed os yw'r prop pen rhydd yn mynd i'r llawr o ganlyniad i ymdrech deg gan y gwrthwynebwyr. Nid diffyg gallu neu fedr sydd ar fai ond yn hytrach gyfansoddiad y sgrym. Mae prop pen rhydd (neu unrhyw chwaraewr arall yn y rheng flaen) ynghlwm rhwng grym y gwrthwynebwyr o'r naill gyfeiriad a grym ei gyd-chwaraewyr o'r llall. Rheolau ffiseg sy'n penderfynu i ba gyfeiriad yr aiff; rheolau'r sgrym sy'n ei orfodi i fod yn y sefyllfa anochel a pheryglus hon. Mae'r sgrym yn beryglus, yn enwedig i chwaraewyr yn y rheng flaen pan yw'r sgrym yn dymchwel. Mae'r awdurdodau yn cydnabod y ffaith fod sgrym yn beryglus ac wedi newid y rheolau i geisio lleihau'r risg. Ni ellir dileu'r risg yn gyfan gwbl, ond yn ein tyb y mae'r risg yn annerbyniol *oherwydd* y ffaith nad oes gan y chwaraewyr y dewis na'r rhyddid i osgoi'r canlyniadau peryglus. Yn ôl Fuller (2000: t. 93), gall y bwriad i lunio rheol fod yn wallus mewn nifer o ffyrdd. Un gwall pwysig yw pennu 'rheolau sy'n gofyn am ymddygiad sydd y tu hwnt i bwerau'r person yr effeithiwyd arno' (*rules that require conduct beyond the powers of the affected party*). Mae rheolau'r sgrym yn creu sefyllfa lle gall dilyn y rheolau fod yn amhosibl. Un gwrthddadl yw bod cosbi dymchwel y sgrym yn gwobrwyo goruchafiaeth un tîm. Ond nid yw'r ddadl hon yn ddilys. Dylai goruchafiaeth techneg a sgîl arwain at ennill tir neu greu gwagle (sef pwrpas y sgrym).

Ar hyn o bryd, targed timau yn y sgrym yw ennill cic gosb neu gais cosb. Mae hyn yn erbyn ysbryd a phwrpas y rheolau yn ogystal â bod yn gwbl ddibynol ar allu'r dyfarnwr i 'weld' trosedd yn gywir.

Mae ein dadl hefyd yn debyg i ddadl bwysig Flanagan (1991). Credir y dylai unrhyw egwyddor neu ddelfryd foesebol gydymffurfio ag amod penodol. Rhaid sicrhau bod unrhyw orchmynion ar sail egwyddor neu ddelfryd foesebol yn rhai y mae'n bosibl i ni, fodau dynol, eu cyflawni o ran eu natur, y broses benderfynu a'r ymddygiad sy'n ofynnol. Nid oes pwrpas neu gyfiawnhad, meddai Flanagan (1991), dros osod safonau sydd y tu hwnt i'n gallu. Rhaid i'r egwyddorion fod yn rhai y gellir eu gwireddu, yn ôl Flanagan (1991: t. 26); fel arall, ni fyddant yn berthnasol na chwaith felly'n denu ein sylw, ein parch a'n hymdrechion. Er bod Flanagan yn canolbwyntio'n benodol ar egwyddorion neu safonau moesebol, mae ei dadl yn ddilys yng nghyd-destun rheolau chwaraeon hefyd. Rydym wedi dangos bod rheolau'r sgrym, neu rai rheolau o leiaf, yn gofyn yr amhosibl gan y chwaraewyr. Mewn rhai amgylchiadau, er gwaethaf eu hymdrechion ni allant gadw at y rheolau. O ganlyniad, mae'r chwaraewyr yn 'trafod' neu'n 'negodi' eu telerau cystadlu eu hunain (am drafodaeth bellach ar y modd y gall chwaraewyr drafod telerau cystadlu mewn gêm rygbi, gweler Jones a Fleming [2010]). Maent yn anwybyddu nifer o'r rheolau ac yn ceisio 'cystadlu' ar delerau sydd dan eu rheolaeth. Yn aml, felly, pan fydd dyfarnwr yn chwythu'r chwiban yn arwydd fod trosedd wedi digwydd, mae'r ddau dîm yn edrych ar y dyfarnwr i weld pwy fydd yn cael ei gosbi. Nid oes gwir syniad ganddynt sut y bydd y dyfarnwr yn cymhwysu'r rheolau ar gyfer y sgrym benodol honno. Wrth gwrs, nid yw hyn yn digwydd gyda phob sgrym; weithiau mae'r drosedd a'r troseddwr yn amlwg.

Os yw penderfyniad y dyfarnwr yn gynhenid annibynadwy dan rai amgylchiadau a bod chwaraewyr yn cael eu cosbi am weithred sydd y tu hwnt i'w rheolaeth, gwelwn fod y potensial o anghyfiawnder yn anochel. Mae rheolau'r sgrym felly'n ddiffygiol oherwydd eu bod yn gofyn yr amhosibl gan y dyfarnwr (canfod achos trosedd ac adnabod troseddwr) a chan y chwaraewyr (dilyn rheol sydd y tu hwnt i allu bodau dynol). O ganlyniad, mae anghyfiawnder yn anorfod. Fel y soniwyd uchod, mae camgymeriadau yn rhan o bob gêm, ond mae natur y sgrym a'r canlyniadau a all ddeillio o gosbi'r naill dîm neu'r llall yn y sgrym yn golygu y gall camgymeriad fod yn dyngedfennol i ganlyniad y gêm. Yn wir, mae canlyniadau nifer o gemau pwysig iawn wedi troi ar benderfyniad dadleuol yn y sgrym. Ac mae'r angen i gadw'r gêm yn llifo yn gwneud y sefyllfa yn waeth.

Goblygiadau

Mae'n hawdd dod i'r casgliad mai'r sefyllfa ddelfrydol fyddai sicrhau bod haeddiant a chyfiawnder perffaith yn perthyn i bob gêm. Fel y gwelsom eisoes, mae'r awdurdodau yn gyson yn ceisio mynd i'r afael â nifer o broblemau gan ddefnyddio dulliau sy'n gwella braint epistemolegol y dyfarnwr, neu drwy addasu'r rheolau. Nid oes y fath beth â gêm sy'n berffaith gyfiawn, yn enwedig os yw'r gêm yn un gymhleth fel rygbi (Hwang a Kretchmar 2010). Nid arbrofion gwyddonol yw gemau megis rygbi, lle gallwn reoli pob newidyn er

mwyn sicrhau mai'r tîm sy'n rhagori fydd yn ennill a hynny dan amgylchiadau hollol deg. Mae gemau rygbi yn ddigwyddiadau cymdeithasol, gyda rheolau ac ethos sydd wedi esblygu'n raddol ers i'r gêm gael ei dyfeisio dros ganrif yn ôl (Loland 2002). Cafwyd nifer o newidiadau er mwyn gwneud y gêm yn fwy diogel, yn fwy cyffrous ac yn decach, ond mae elfen fawr o lwc a siawns yn perthyn i'r gêm o hyd. Nid oes neb am weld gêm yn seiliedig ar siawns, ond gall anelu at degwch a chyfiawnder perffaith danseilio apêl y gêm i'r chwaraewyr a'r cefnogwyr, fel ei gilydd. Yn y bôn, cysyniadau haniaethol neu denau ('*thin*') yw haeddiant a chyfiawnder a'r rheini'n cael eu deall a'u gwireddu mewn ffordd benodol mewn cyd-destun penodol (trwchus, '*thick*'). Nid oes modd dychmygu gêm rygbi sy'n berffaith deg.

Un o'r awduron blaenllaw ym maes moeseg chwaraeon yw Sigmund Loland. Yn ei gyfrol *Fair Play in Sport: A Moral Norm System*, mae'n ceisio amlinellu cymhlethdod ymarferol cymhwyso egwyddorion pwysig tegwch, cydraddoldeb a haeddiant yng nghyd-destun chwaraeon. Mae ei waith manwl, sy'n rhannol seiliedig ar ddamcaniaeth Rawls (1971), yn creu fframwaith pwysig ar gyfer dadansoddi problemau tegwch fel yr un sydd dan sylw yma. Dadl Loland (2007) yw y gall egwyddorion cyffredinol fod â goblygiadau gwahanol iawn yn ôl y syniadaeth sydd yn arwain y rhai sy'n eu cymhwyso. Cyflwynodd bum cysyniad neu bum ffordd wahanol o bwysio a mesur tegwch yng nghyd-destun chwaraeon. Isod, ystyriwn y pum cysyniad yng nghyd-destun y problemau ynglŷn â'r sgrym a drafodwyd uchod. Mae'r pum ffordd o ymdrin â thegwch a chyfiawnder yn cynrychioli agweddau delfrydol-nodweddiadol ('*ideal-typical*'; Loland 2007: t. 85). Yn ogystal, gall y pum dull arwain at ddeongliadau sy'n gwrth-ddweud ei gilydd.

Y sinig

Yn ôl Loland (2007), mae agwedd y sinig neu'r amheuwyr yn adlewyrchu gwerthoedd eithafol chwaraeon. Effeithiolrwydd gweithredol sy'n dod yn gyntaf ac mae disgwyl i gystadleuwyr fynd i'r eithaf er mwyn ennill. Mae cystadleuaeth yn debyg i ryfel, ond heb y saethu, chwedl Orwell (1950). Yn y sgrymiau rhaid i bob tîm ymdrechu i'r eithaf i ymelwa ar unrhyw wendid yn y gwrthwynebwyr neu'r dyfarnwr. Os oes modd ennill y gêm o ganlyniad i drosedd yn y sgrym, mae'r dacteg o geisio ennill cic gosb nid yn unig yn synhwyrol ond yn hanfodol. Felly, mae dulliau amheus yn gwbl dderbyniol i'r sinig. Agwedd y sinig at y sgrym yw fod popeth sydd yn digwydd yno wedi ei haeddu. Os yw tîm yn cael ei gosbi, mae'n haeddu'r gosb oherwydd diffyg techneg, cryfder, neu allu i dwyllo'r dyfarnwr. Nid oes angen newid y rheolau. Pwrpas y gêm yw gwneud yr hyn sydd angen ei wneud i ennill, ac os yw twyllo'r dyfarnwr yn eich helpu i ennill, dyna sydd raid i chi ei wneud. Mae'r sinig yn amheus o unrhyw newidiadau yn ogystal â chymhellion diwygwyr, ond nid yw agwedd y sinig yn gynaliadwy. Mae'r rhesymeg yn wrthgynhyrchiol ac yn fygythiad i unrhyw gamp yn y pen draw. Bydd agwedd sinigaidd yn dinistrio'r gamp yn y diwedd ac felly, pan fydd sefyllfa megis yr un dan sylw yn codi, rhaid gweithredu i achub y gêm rhag ffawd y sinig, efallai drwy newid y rheolau neu ddefnyddio technoleg.

Y cefnogwr

Blaenoriaeth y cefnogwr, yn ôl Loland (2007), yw ei dîm ei hun. Mae rhai cefnogwyr yn fwy angerddol na'i gilydd, ond eu prif gonsŷrn yw llwyddiant y tîm. Os gall y tîm lwyddo a difyrru drwy chwarae rygbi cyffrous mae hyn yn fonws, ond ennill yw'r prif amcan. Amlygir agwedd fwyaf eithafol a phlwyfol y cefnogwr (Dixon 2000, 2007) ym mhoblogrwydd cân y Stereophonics, 'As long as we beat the English, we don't care'. Mae hanes cyfoethog, traddodiad sefydlog a mytholeg yn perthyn i ddiwylliant y cefnogwyr. Daw annhegwch, lwc, neu benderfyniadau'r dyfarnwr yn rhan o naratif y cefnogwyr a mytholeg y gêm ac maent wedi ysbrydoli cefnogwyr fel Max Boyce i gyfansoddi caneuon a cherddi sy'n cadw'r digwyddiadau yn ymwybyddiaeth gyfunol cefnogwyr Cymru. Un gerdd sy'n ymgorffori atgofion o annhegwch yw'r gerdd 'I am an Entertainer'; ynddi cyfeirir at 'Blind Irish referees' mewn cyswllt â phenderfyniad y dyfarnwr Gwyddelig i beidio â chaniatáu cais 'JJ' Williams yn hwyr yn y gêm rhwng Cymru a Lloegr yn Twickenham yn ystod Pencampwriaeth y Pum Gwlad yn 1974.

Er bod cefnogwyr eisiau i'w tîm ennill, maent hefyd yn gwerthfawrogi tegwch a haeddiant gan fod buddugoliaeth yn well os yw'n fuddugoliaeth deg. Er enghraifft, cafwyd cryn anfodlonrwydd yn sgil penderfyniad Graham Henry i ddewis nifer o chwaraewyr rygbi i chwarae dros Gymru nad oeddynt yn wir gymwys i wneud hynny. Mae gan y cefnogwr felly ddealltwriaeth o degwch a chyfiawnder ond mae perygl iddynt gael eu harwain gan eu tueddfryd eu hunain; er enghraifft, nid oedd cefnogwyr tîm pêl-droed yr Ariannin yn poeni llawer fod Maradonna wedi sgorio â'i law yn erbyn tîm Lloegr yn 1986. O safbwynt y cefnogwyr, mae rheolau'r sgrym yn dderbyniol cyn belled â'n bod 'ni' yn elwa. O ganlyniad, nid oes sail resymol i'w cysyniadau o haeddiant a thegwch a all arwain unrhyw drafodaethau ynghylch diwygio mewn modd diduedd. Mae gan gefnogwyr gyfraniad pwysig i'w wneud i unrhyw drafodaeth, fodd bynnag, gan fod dealltwriaeth ac angerdd yn perthyn iddynt. Rhaid eu darbwyllo i geisio rhoi emosiwn a'u cysylltiad â thîm penodol i'r naill ochr os ydynt am gyfrannu at unrhyw drafodaeth ynglŷn â newid rheolau (parthed llên anwybodaeth, gweler Rawls 1971).

Y prynwr

Yn ôl Loland (2007), yr agwedd sy'n nodweddu'r prynwr sy'n dylanwadu fwyaf ar chwaraeon a'u rheolau yn yr amgylchedd masnachol cyfoes. Adloniant yw'r brif ystyriaeth; nwyddau i'w prynu a'u gwerthu yw chwaraeon, a'r farchnad sy'n eu rheoli. Elw yw'r nod, felly rhaid i'r cynnyrch (rygbi) apelio at y farchnad. Gwelir effaith y prynwr ar rygbi (a gemau eraill) yn glir (Walsh a Giulianotti 2001). Cyn pob gêm mae'r goleuadau, y tân gwyllt a'r gerddoriaeth yn ceisio creu awyrgylch sy'n debycach i raglen *X Factor* na gêm rygbi draddodiadol. Ehangu'r apêl drwy sicrhau gêm drawiadol yn llawn egni, gwrthdrawiadau, pŵer a chyflymder yw'r nod. Mae'r ateb i broblem y sgrym yn hawdd o bersbectif y prynwr. Os yw'r sefyllfa bresennol yn niweidiol i apêl y gêm, mae'n rhaid ei newid. Dyna sy'n digwydd mewn ffordd, wrth i'r

awdurdodau roi pwysau ar y dyfarnwyr i gadw'r gêm yn llifo. Rhaid i'r dyfarnwr beidio â gadael i gyfres o sgrymiau dynnu oddi ar gynnwrf y gêm. O bersectif y prynwr, mae ei ddyletswydd tuag at y gynulleidfa yn fwy na'i ddyletswydd i sicrhau tegwch a theilyngdod. Os yw'r awdurdodau'n gweld effaith ariannol sgrym ddiffygiol, byddant yn siŵr o'i newid. Yn y pen draw efallai y bydd angen gwneud penderfyniad chwyldroadol, ond elw a masnach, ac nid egwyddorion moesegol, fydd yn gyrru'r drafodaeth. Diwedd y gân yw'r geiniog i'r prynwr.

Y rhesymolwr

Yn marn Loland (2007), mae'r rhesymolwr yn anelu at system (gêm) deilwng, berffaith. Ni ddylai elfennau annheilwng megis lwc a siawns effeithio ar ganlyniadau gemau o gwbl. Mae'r agwedd hon yn adlewyrchu syniadau Guttman (1978), sy'n honni bod chwaraeon wedi datblygu o fod yn arferion cymdeithasol i fod yn gystadlaethau lle gellir mesur a chofnodi'r perfformiad yn gywir. Cymhelliad y rhesymolwr yw rheoli unrhyw newidyn sydd yn amharu ar y gallu i fesur perfformiad yn gywir. Rhaid gwella a safoni'r offer, dileu effaith y tywydd a'r dorf, a defnyddio technoleg megis Hawk-Eye lle y gellir. Mae'r sgrym felly yn anathema i'r rhesymolwr. Os nad yw'n mesur ac yn dosbarthu mantais yn fanwl ac yn deg, rhaid newid y sefyllfa. Ar hyn o bryd, nid oes modd mesur y grymoedd yn y sgrym yn gywir, felly rhaid newid y rheolau neu gael gwared â'r sgrym yn gyfan gwbl er mwyn osgoi'r camgymeriadau anochel sy'n digwydd yn ei sgil. Nid yw'r sefyllfa bresennol yn dderbyniol i'r rhesymolwr, a hynny nid yn unig yng nghyd-destun y sgrym ond yng nghyd-destun gemau cymhleth yn gyffredinol. Mae gemau o'r fath yn ddiffygiol gan nad ydynt yn mesur perfformiad yn ddigon manwl. Nid oes lle i'r sgrym na chwaith i rygbi yng nghyfundrefn y rhesymolwr. Yn amlwg, mae goblygiadau eithafol i syniadaeth y rhesymolwr gan ei bod yn orddelfrydol ac yn groes i realiti natur y campau. Ond bydd gwrthwynebiad cryf i unrhyw newid chwyldroadol i'r sgrym yn Rygbi'r Undeb oherwydd ei bod yn rhan ganolog o'r gêm a bod hanes a rhamant chwedlonol yn perthyn iddi.

Y purydd

Yn ôl Loland (2007), arbenigwr sydd â dealltwriaeth o hanes, datblygiad, traddodiadau a delfrydau perfformio rygbi yw'r purydd. Mae'n parchu egwyddorion elfennol y gêm sydd wedi datblygu o werthoedd amatur yr ysgolion bonedd. Pwysleisir tegwch a gwerthoedd y chwaraewr bonheddig. Mae ymdrech yr unigolyn yn hollbwysig ac mae gêm fel rygbi yn llwyfan i unigolion lwyddo ar sail eu dawn a'u hymdrechion. O ganlyniad, ceir pwyslais mawr ar allu'r unigolyn, ac mae'r purydd yn awyddus i sicrhau nad yw unrhyw anghydraddoldeb sydd y tu hwnt i reolaeth yr unigolyn yn cael effaith arwyddocaol ar y canlyniad. Mae'r purydd o blaid safoni dulliau a thechnolegau sy'n gwella perfformiad ac yn amheus o ddulliau artiffisial neu eithafol; mae'n deall ac yn derbyn y gall siawns neu lwc effeithio ar ganlyniad y gêm ond ni ddylai'r elfennau hyn fod yn dyngedfennol. Er bod elfen o lwc yn cyfrannu at ddimensiwn a gwerthoedd moesegol y gêm, mae gofyn i chwaraewyr ddangos rhinweddau

megis urddas a gostyngeiddrwydd. Drwy'r chwarae y mae'r chwaraewyr yn mynegi eu rhyddid a'u potensial dynol.

Mae agwedd y purydd at chwaraeon yn anghydnaws â'r gêm rygbi fodern lle mae egwyddorion masnach, technoleg ac ennill ar bob cyfle yn flaenaf. O safbwynt y purydd, symptom o fasnacheiddio a phroffesiynoli'r gêm yw problemau'r sgrym. Wrth i ennill ddod yn fwy a mwy pwysig, mae hyfforddwyr yn galw am chwaraewyr mawr a chryf. Mae'r grefft o sgrymio wedi'i cholli i'r gêm fodern, fasnachol. Mae'r sgrym wedi newid o fod yn ffordd gyflym o ailddechrau'r chwarae a bellach yn dechreg i ennill cic gosb. Fel y gwelsom, creu rhwystredigaeth yn y gêm y mae'r sefyllfa bresennol, yn hytrach na chyfrannu at gynnwrf yr ornest. Gan fod y purydd yn rhoi blaenoriaeth i haeddiant a thegwch, ni fyddai'n hapus â'r sefyllfa bresennol; ei ddymuniad yw gweld gornest deg yn y sgrym. Ond mae'r sgrym yn rhan annatod o'r gêm ac nid oes unrhyw awydd i gael gwared ohoni yn gyfan gwbl. Ceisio gwneud newidiadau sy'n parchu traddodiad y sgrym ond yn lleihau anghyfiawnder yw dilema'r purydd, gan hefyd gofio am iechyd a diogelwch y chwaraewyr. Agwedd y purydd yw'r un sydd fwyaf tebygol o warchod natur unigryw campau megis rygbi. Ond gan fod y sgrym yn creu'r problemau a nodwyd uchod, rhaid ceisio datrys y sefyllfa.

Awgrymiadau

Rhaid parchu traddodiadau a natur unigryw rygbi, gan dderbyn bod llwyddiant a phoblogrwydd y gêm yn dibynnu ar apêl rygbi i chwaraewyr a chefnogwyr. Bydd unrhyw newidiadau yn golygu pwysu a mesur nifer o ffactorau gwahanol, ond rhaid cofio egwyddorion sylfaenol chwaraeon. Nid oes ateb syml, yn enwedig gan gofio'r potensial o anafiadau difrifol yn y sgrym. Mae Rygbi'r Gynghrair wedi cael gwared â'r cystadlu yn y sgrym i bob pwrpas, ond nid oes awch o gwbl i ddilyn trywydd tebyg yn Rygbi'r Undeb. Efallai y gallai lleihau'r gosb am droseddu liniaru effaith penderfyniad anghywir, gan roi cic rydd yn hytrach na chic gosb. Rhaid meddwl yn ofalus, fodd bynnag, am unrhyw newid yn y rheolau. Natur chwaraewyr a hyfforddwyr yw newid tactegau a sgiliau er mwyn ecsbloetio'r rheolau ac o ganlyniad galleu gyrraedd sefyllfa wahanol, ond gwaeth. Heb effaith ataliol y bygythiad o gic gosb, gall chwaraewyr fod yn fwy parod i droseddu'n fwriadol. Yn y gorffennol mae cyfnod o dreialu rheolau newydd wedi digwydd. Er enghraifft, yn 2006 treialodd y Bwrdd Rygbi Rhyngwladol nifer o reolau newydd i geisio cyflymu'r gêm (ELVs: *Experimental Law Variations*). O ganlyniad i'r arbrawf hwn, derbyniwyd nifer o'r rheolau newydd ond gwrthodwyd rhai eraill (International Rugby Board 2009). Yn y blynyddoedd diwethaf mae rheolau dilyniant gosod y sgrym wedi newid (International Rugby Board 2013) ond nid ydynt wedi datrys y problem.

Casgliad

Ein bwriad yn yr erthygl hon oedd dadansoddi problem gyfredol ym myd y campau, sef anghyfiawnder wrth ddyfarnu'r sgrym yn Rygbi'r Undeb. Rydym wedi dangos bod y sgrym yn ymarferiad cyfansoddiadol a thechnolegol gymhleth sydd yn creu problemau i ddyfarnwyr

a chwaraewyr, fel ei gilydd. Swyddogaeth bennaf dyfarnwyr yw ceisio sicrhau bod yr enillydd yn deilwng o'i fuddugoliaeth. Ein dadl yw ei bod yn amhosibl sicrhau bod y dyfarnwr yn cosbi'r troseddwr cywir yn y sgrym mewn ffordd ddilys a dibynadwy. Gan mai cic gosb, a all arwain yn uniongyrchol at dri phwynt a buddugoliaeth, yw'r ddirwy am droseddu yn y sgrym, gall penderfyniad y dyfarnwr fod yn dyngedfennol ac felly arwain at fuddugoliaeth anhaeddiannol. Ar hyn o bryd, nid oes modd ymarferol o fod yn hollol sicr pwy sydd yn troseddu yn y sgrym bob tro ac ni all technoleg helpu chwaith.

Yr ail ddadl yw ei bod yn annheg cosbi am bob 'trosedd' sy'n digwydd yn y sgrym gan nad yw'r chwaraewyr yn wir droseddwr. Nid ydynt yn gweithredu o'u gwirfodd. O dan rai amgylchiadau mae'n amhosibl i chwaraewyr ddilyn y rheolau gan fod grymoedd allanol yn eu gorfodi i weithredu. Nid ydynt yn bwriadu troseddu na chwaith yn gallu ymatal rhag gwneud hynny, ac felly nid ydynt yn haeddu cael eu cosbi. Ond mae ceisio datrys y sefyllfa yn codi cwestiynau cymhleth a pharadocsiaid. Mae Loland (2002) yn cynnig pum agwedd nodweddiadol ar degwch a chyfiawnder mewn chwaraeon. Mewn unrhyw drafodaeth ynglŷn â newid rheolau'r gêm, daw elfennau o'r pum agwedd i'r amlwg. Fel y gwelwyd, rhaid ceisio cael cydbwysedd rhwng gwahanol flaenoriaethau er mwyn bodloni nifer o grwpiau gwahanol. Gall ceisio cyfiawnder perffaith arwain at gêm araf, ddiflas, a bydd hynny yn ei dro yn arwain at ostyngiad mewn chwaraewyr a gwylwyr. Ar y llaw arall, os yw elfen allweddol o'r gêm yn dibynnu ar hap a siawns, bydd canlyniadau tebyg yn dilyn eto, hynny yw, bydd y gêm yn colli ei hapêl i chwaraewyr a chefnogwyr. Oherwydd bod y sefyllfa bresennol yn annerbyniol, mae angen i'r cyrff llywodraethu edrych yn ofalus ar reolau a natur y sgrym. Mae'n annheg disgwyl i ddyfarnwr benderfynu ymhle mae'r cydbwysedd rhwng tegwch a llif y gêm.

Llyfryddiaeth

- Aristotle (1980), *Nicomachean Ethics* (cyfieithiwyd gan Ross, W. D., diwygiwyd gan Urmson, J. O., ac Ackrill, J. L.) (Oxford: Oxford University Press).
- Collins, H. (2010), 'The philosophy of umpiring and the introduction of decision-aid technology', *Journal of the Philosophy of Sport*, 37 (2), 135–46.
- Dixon, N. (2000), 'A justification of moderate patriotism in sport', yn Tannsjo, T., a Tamburrini, C. (goln), *Values in Sport* (London: Routledge), tt. 74–86.
- Dixon, N. (2007), 'The ethics of supporting sports teams', yn Morgan, W. J. (gol.), *Ethics in Sport*, ail argraffiad (Champaign, Illinois: Human Kinetics), tt. 441–50.
- Flanagan, O. (1991), *Varieties of Moral Personality: Ethics and Psychological Realism* (London: Harvard University Press).
- Fuller, L. L. (2000), 'Eight ways to fail to make a law', yn Feinberg, J., a Coleman, J. (goln), *Philosophy of Law*, 6ed argraffiad (UDA: Wadsworth/Thompsom Learning).
- Guttmann, A. (1978), *From Ritual to Record: The Nature of Modern Sports* (New York: Columbia University Press).

- Hwang, J. H., a Kretchmar, R. S. (2010), 'Aristotle's golden mean: its implications for the doping debate', *Journal of the Philosophy of Sport*, 37 (1), 102–21.
- International Rugby Board (2009), 'ELV recommendations ratified'. <<http://www.worldrugby.org/news/24165>> [Cyrchwyd: 21 Tachwedd 2015].
- International Rugby Board (2013), 'Referees announced as scrum trials kicks off', <<http://www.worldrugby.org/news/33467>> [Cyrchwyd: 21 Tachwedd 2015]
- Jones, C., a Fleming, S. (2010), 'The "enforcer" in elite-level sport: a conceptual critique', *Sport, Ethics and Philosophy*, 4 (3), 306–18.
- Jones, C., a Howe, P. D. (2005), 'The conceptual boundaries of sport for the disabled: classification and athletic performance', *Journal of the Philosophy of Sport*, 32 (2), 127–40.
- Loland, S. (2002), *Fair Play in Sport: A Moral Norm System* (London: Routledge).
- Loland, S. (2007), 'Justice in Sport', *Sport, Ethics and Philosophy*, 1 (1), 78–95.
- Orwell, G. (1950), 'The sporting spirit', *Shooting an Elephant and Other Essays* (London: Secker and Warburg).
- Peters, R. S. (1981), *Moral Development and Moral Education* (London: George, Allen and Unwin).
- Rawls, J. (1971), *A Theory of Justice* (Oxford: Oxford University Press).
- World Rugby (2015), *Laws of the Game Rugby Union* (Dublin: World Rugby).